

РЕАЛИЗАМ У СРПСКОЈ КЊИЖЕВНОСТИ

КЊИЖЕВНЕ ВРСТЕ И ПРЕДСТАВНИЦИ

У раздобљу реализма у српској књижевности посебно се афирмисала приповедна проза.

Најистакнутији представници српског реализма управо су приповедачи. Мада је, у мањем обиму, постојао и роман, **приповетка** је ипак најзначајнија тековина тог раздобља. По тематским карактеристикама српска реалистичка приповетка може се одредити као приповетка са мотивима из сеоског живота и приповетка са мотивима из грађанског и малограђанског живота.

Представници *сеоске приповетке* су Јанко Веселиновић и Милован Глишић, чији приповедачки поступак претежно почива на анегдотско-фолклорној основи.

Милован Глишић је најзначајнији књижевни печат оставио у подручју сатире. Њима је он, полазећи од битних особина реалистичког метода, извајао читав низ аутентичних ликова, оцртао и критички сагледао значајне друштвене појаве и процесе епохе у којој је живео и тако створио целовиту слику паланачке средине у Србији с краја 19. и почетком 20. века. (*Глава шећера, Рога, Ни око шта, Шило за огњило, Шетња после смрти, Злослутни број, Редак звер* и др.)

Радоје Домановић припада хумористичко-сатиричној традицији српског реализма, чији је зачетник Глишић. Домановић је писао хумористичко-сатиричне приповетке, у којима све што се збива остаје у границама реално могућег (*Позориште у паланци, Гласам за слепца, Не разумем* и др.), хумористичко-сатиричне приповетке са елементима гротескне фантастике (*Марко Краљевић по други пут међу Србима, Размишљање једног обичног српског вола*), али је највећи успех постигао у жанру алегоријско-сатиричне приче, коју и уводи у српску књижевност (*Укидање страсти, Данга, Вођа, Мртво море, Страдија* и др.).

И **Стеван Сремац** такође полази од анегдотске основе у градњи својих приповедака и романа. Његова најпознатија дела су романи (*Ивкова слава, Поп Ђира и поп Спира* и *Зона Замфирова*), али и низ приповедака међу којима се истичу *Вукадин, Лимунација на селу, Чича Јордан* и др. Многи га сматрају завичајним или регионалним писцем јер је својим делом обухватио три регионална типа српског друштва: београдско-варошки, војвођанско-банатски и нишки крај.

Према приступу тематици приповетка из раздобља реализма носи у себи црте критичког и психолошког реализма, али задржава и анегдотско-фолклорну основу са елементима

романтичног поступка. Најизграђенији тип психолошке приповетке остварили су Лаза Лазаревић и Симо Матавуљ који се налазе на врху лествице српске реалистичке приповедне прозе.

Лаза Лазаревић је био један од првих српских приповедача који је обратио пажњу на унутрашњи свет и психолошку анализу личности које приказује. Његове тематске преокупације су унутрашњи свет човека, тајне људске душе, интимна исповест, правда, доброта и морал, сукоб традиционалних и модерних друштвених вредности. Његова најбоља остварења су *Први пут с оцем на јутрење*, *Школска икона*, *У добри час хајдуци!*, *На бунару*, *Вертер*, *Све ће то народ позлатити*, *Ветар*. Своје реалистичко сликање живота прожео је дискретним лиризмом, племенитим и узвишеним идејама и осећањима.

Симо Матавуљ је у српску књижевност унео утицаје француског реализма и натурализма. Сам је тврдио да тежи реализму који се *не састоји у грубом копирању живота, већ је писцу дозвољено да преиначи детаље и складно их повеже према вишем уметничком циљу у границама стварности*. Матавуљ је потпун и чист реалиста. Он је у приповеци доследно спровео идеје европског књижевног реализма, трудећи се да хладно и објективно описује живот, без узбуђења и тенденција, увек на основи образаца из стварног живота. Тако је Матавуљ створио најбогатију и најразноврснију галерију националних типова, оштро и тачно извајаних према животу. Док су остали српски приповедачи приказивали живот само у уском видiku свога краја, Матавуљ описује разне српске крајеве и људе из разних друштвених слојева. (*Пошљедњи витезови*, *Нови свијет у старом Розопеку*, *Сврзимантија* и друге приче из Далмације; *Фронташ*, *Поп Агатон*, *Аранђелов удес*, *Наумова слутња*, *Београдска деца* и друге београдске приче). Матавуљ је био и мајстор кратке приче (*Поварета*, *Пилипенда*, *Ошкопац* и *Била и Нашљедство*).

У грађењу фабуле српски приповедачи показују интерес за социјалну мотивацију. Ликови су првенствено одређени друштвеном средином из које потичу. Социјална диференцијација ликова условила је и говорну диференцијацију, тј. говорну индивидуализацију ликова, која се темељи на социјалним и регионалним основама. Српска реалистичка приповетка уноси у књижевност елементе народног говора (народну лексику, фразу и синтаксу). Тој основној језичној мatici придружује и говор паланачке средине.

До појаве реализма **роман** у српској књижевности има скромну традицију. У чланку *Поглед на књиженство* (1857) **Јаков Игњатовић** (зачетник реалистичке књижевности код Срба) констатује да је Милован Видаковић "досад једини списатељ романа". Опредељујући се за реалистички смер у књижевности, Игњатовић тражи афирмацију, првенствено социјалног, а затим историјског романа. Његови романи *Милан Наранџић* и *Вечити младожења* афирмисали су социјални роман у српској књижевности. У основи Игњатовићевог књижевног поступка присутне су реалистичке црте (ликови су социјално одређени, говорно издиференцирани), али има и романтичних елемената у обликовању фабуле. Заплети су недовољно психолошки мотивисани, поједини ликови су идеализовани, а пустиловни елемент у структури фабуле је доста наглашен.

Осим Јакова Игњатовића социјални роман афирмисао је и **Симо Матавуљ**. У обликовању романа Матавуљ је применио чисти реалистички поступак. Фабула је социјално мотивисана, друштвена

средина приказана је у својој типичности, ликови су социјално, говорно и психолошки издиференцирани. У Матавуљевом приказу средине долазе до изражаја и натуралистичке карактеристике, а доброћудни хумор даје делу посебна обележја (*Бакоња фра-Брне*). Матавуљ је и писац историјског романа (*Ускок*), који није књижевно изграђен.

Осим Матавуља, као писац историјског романа представио се и **Јанко Веселиновић**. Његов роман *Хајдук Станко* (1896) инспирисан је догађајима из Првог српског устанка. У роману је приказана историјска личност хајдука који се бори против Турака и у тој борби јуначки гине. Веселиновић слави хероизам српских хајдука.

У завршној фази српског реализма појављују се романи **Светолика Ранковића**: *Горски цар* (1897), *Сеоска учитељица* (1898) и *Порушени идеали* (1900). У роману *Горски цар* приказана је тема о хајдучији као друштвеном проблему с краја деветнаестог века. Ранковић разголићује романтичну концепцију о хајдуку и открива психичке и моралне кризе појединца који се подређује вођи хајдучке дружине. Роман *Сеоска учитељица* доноси драму сеоске учитељице која у сеоској средини доживљава слом. У цртању ликова показао је смисао за психолошку анализу.

Роман *Порушени идеали*, последњи Ранковићев роман, делује неизграђено, али је карактеристичан по расположењима која је аутор у њему изразио. У роману се осећа нота песимизма и немира, која ће бити карактеристична за нову књижевну генерацију која улази у књижевни живот управо у тим годинама кад се овај роман појављује.

Драма је скромније заступљена од приповедне прозе. Изузме ли се драмски рад **Бранислава Нушића**, који временски не припада само раздобљу реализма, остају комедиографски покушаји Милована Глишића (*Два цванцика* и *Подвала*) и Косте Трифковића (*Избирачица*, *Љубавно писмо*, *Француско-пруски рат*).

Реалистичка епоха афирмисала је и **лирику**. **Војислав Илић** својом појавом означава нову фазу српске поезије.

Књижевна критика доживљава свој успон у радовима **Светислава Вуловића** и **Љубомира Недића**. **Богдан Поповић** постаће идеолог новог књижевног нараштаја који најављује модернизам у српској књижевности.

Проза Светолика Ранковића, поезија Војислава Илића и критички радови Богдана Поповића отварају путеве модернизму у српској књижевности. С појавом часописа "Српски књижевни гласник" (1901) обележена је афирмација модернизма у српској књижевности.

Др Драгутин Росандић